

Становлення нового північноамериканського історичного дискурсу з проблеми ОУН-УПА у другій половині ХХ ст.

Друга половина ХХ ст. ознаменувалася переходом західної історіографії до постмодерністської історичної парадигми. Сформувавшись на поч. 60-х рр., постмодернізм — на відміну від модерністського дискурсу, який тяжів до побудови універсальних теорій суспільного розвитку і базувався на цінностях епохи Просвітництва — відвертався від глобальних проблем й зосереджувався на дослідженні більш вузьких питань¹. Як влучно відзначила Н. Селунська: відбулася "заміна телескопу на мікроскоп... [аби] побачити раніше не бачене"². Це вимагало нового інструментарію історичного пізнання, і, як наслідок, викликало пошук нових методологічних підходів. Постмодерністи почали активно використовувати міждисциплінарні підходи, залучаючи методи суміжних гуманітарних наук. На перший план висунулася значимість мови та літературознавчих підходів. Об'єктом історичної науки стала інформація, а не дійсність що приховується за нею. Пріоритетним стало вивчення людини. Виникли нові напрямки історичних досліджень, такі як повсякденна історія, історія ментальностей, усна історія³.

Треба зазначити, що протягом 50-х–70-х рр. досить сильний вплив зберігали методології марксизму та позитивізму. Представники цих напрямків застосовували методи природничих наук у сфері гуманітарного та соціального пізнання, досліджуючи причинно-наслідкові зв'язки та закономірності соціальних явищ⁴. Однак постмодернізм залишався на домінуючих позиціях і досяг свого найбільшого розквіту у 80-і–90-і рр. ХХ ст.

Позначений сильним впливом філософської та релігійної традиції Сходу, постмодернізм запозичив звідти свою аполітичність та компілятивний і цитуючий характер викладу матеріалу. Як зазначає М. Кухарцева, вищевказані якості у поєднанні з відсутністю єдиного спрямовуючого принципу постмодерністського дискурсу стали причиною тієї кризи, в яку потрапила сучасна світова історична наука⁵.

Однак, саме в рамках постмодерністського дискурсу було піднято проблему взаємодії локальних та всесвітньої історій. М. Кухарцева вказує, що сьогодні "Захід асимілює решту світу" шляхом поступової інтеграції локальних історій в одну загальносвітову під егідою Заходу. Цей процес пришвидшується глобалізацією історичної науки, яка знаходить свій вираз у "взаємопроникненні національних і регіональних наукових шкіл та методологічних течій". Не дивлячись на те, що постмодерністи заперечують періодизацію, на сьогодні в історичній науці йде інтенсивний пошук певної універсальної періодизації, яка б поєднала "логічне й хронологічне, географічне й етнічне, психологічне й соціальне, свідоме й несвідоме"⁶.

Західноцентристські тенденції висувають в авангард світової історичної думки північноамериканську історичну науку, зокрема американську, як країни, що на сьогодні є основним виразником традиційних демократичних цінностей. Без розуміння специфіки розвитку північноамериканської історіографії не можливо дати об'єктивну оцінку стану розробки проблеми ОУН-УПА в США. Тому ми пропонуємо загальний аналіз головних тенденцій розвитку історичної науки в американському суспільстві.

Український дослідник К. Гломозда слушно зауважив: "США не зазнавали штучного впливу і відтак те місце, яке посіла історична наука в цій країні, можна вважати наслідком об'єктивних процесів, як і характер соціальних потреб в історичних знаннях"⁷. Теорія виключності американського досвіду та пануючий в історичній науці провіденціалізм стали причиною крайнього американоцентризму. Довгий час в американській історичній науці панували концепції консенсусу та прогресизму. Перша базувалася на ідеї безконфліктності американського суспільства, оскільки вважалося, що в його основі лежить єдина ідеологія пуританства, а отже, "американське суспільство на своєму історичному шляху характеризувалося єдністю щодо фундаментальних питань суспільно-політичного устрою й відсутністю будь-яких значних конфліктів суспільно-політичного характеру"⁸. Друга вивчала історію економічних відносин. Вважалося, що в основі будь-яких соціальних конфліктів лежать лише економічні чинники. Дослідження американської історії й досі залишаються пріоритетними⁹.

Глобальні потрясіння ХХ ст. змусили США відмовитись від доктрини Монро й перейти до здійснення активної міжнародної політики. Як результат, повоєнний розвиток був пов'язаний з прагненням американської науки дослідити минуле цілого світу¹⁰.

Закінчення Другої світової війни співпало в часі з початком ядерної епохи. В умовах стрімкого перетворення колишнього союзника у ворога номер один в США виник попит на політичні та стратегічні дослідження розвитку Східної Європи та Радянського Союзу. Початок "холодної війни" покликав до життя таку дисципліну як советологія. Її становлення відбувалося протягом 25 років. Враховуючи гуманітарний профіль дисципліни, цей процес тісно переплітався з розвитком інших сфер гуманітарного знання, зокрема й історії. Більш того, саме історики становили переважну кількість науковців, задіяних у советологічних дослідженнях.

Аби задовольнити високий попит на ці дослідження було створено ряд центрів при університетах США: Російський інститут в Колумбійському університеті (1946), Російський дослідницький центр в Гарварді (1948), Центр слов'янських і східноєвропейських досліджень в Каліфорнійському університеті (Берклі) та ін. Серед них існувала спеціалізація. Наприклад, в Колумбійському університеті займалися переважно політикою та

ідеологією (З. Бжезінський), тоді як в Гарварді зосереджувалися на вивченні радянської економіки (А. Бергсон, А. Гершенкрон)¹¹.

Советологія щедро фінансувалася як з приватних корпорацій (фонди Рокфеллера, Карнегі, Форда), так і з державних, оскільки більшість советологічних центрів було пов'язано з розвідкою та військово-промисловим комплексом. Російський дослідник А. Некрасов вважає, що в 50-і рр. "можна говорити не лише про вплив холодної війни на американську советологію, але й про те, що вона сама стає одним зі знарядь холодної війни". Саме в цей період в рамках советології з'явилася концепція про тоталітарну природу СРСР¹².

Ряд соціально-економічні потрясіння (негритянський рух за громадянські права, в'єтнамська війна та антивоєнні виступи, уотергейтський скандал), що спіткали США протягом 60-х–70-х рр. спровокували тотальну ревізію попередніх поглядів та підходів до вивчення історії суспільства і міжнародних відносин. Престиж гуманітарного знання почав збільшуватися. В історичній науці виник новий напрямок, що отримав назву "нової наукової історії", яка взяла на озброєння міждисциплінарний підхід (запозичення методів соціології, політології, психології, антропології, етнографії і демографії), кількісні методи досліджень¹³.

Історики стали активно залучати до державної служби. Зокрема, в Міністерстві оборони США близько третини федеральних службовців були фаховими істориками. Держдепартамент тримав у своєму штаті 25 істориків, до обов'язків яких входила як підготовка документів для офіційної серії "Зовнішня політика Сполучених Штатів", так і створення закритих досліджень з питань зовнішньої політики. На посадах радників та державних секретарів також перебували професійні історики (З. Бжезінський, Г. Кіссінджер)¹⁴.

У 1965 р. для фінансування гуманітарних досліджень уряд США створив Національний гуманітарний фонд зі щорічним бюджетом у 150 млн. дол. США¹⁵. Щедре фінансування, особливо з приватних фондів, мало свій зворотній бік, оскільки ставки робилися перш за все на комерційний успіх проекту. Широке залучення державою істориків для вирішення прагматичних завдань сприяло політизації історії та розповсюдженню методу case-study (вивчення окремого)¹⁶. Тенденція до комерціалізації історії, закладена ще в 70-х рр. ХХ ст., справила негативний вплив на розвиток історичного знання в цілому. Як зазначає Н. Селунська, на сучасному етапі професійна історична наука має боротися "за формування історичної свідомості суспільства на інформаційному полі, де діють закони ринку, де їй протистоять ЗМІ, які сприймають історію як комерційний продукт". Така тенденція є небезпечною, оскільки породжує велику кількість "дилетантів від історії". Якщо, наприклад в Німеччині та Франції історики проявляють стійкість у цьому питанні, то у США, навпаки, "домінує теза про необхідність завоювання найбільшої читацької

й телевізійної аудиторії шляхом зближення історії зі ЗМІ за рахунок часткової втрати істориками норм професіоналізму"¹⁷.

Тотальний ревізіонізм у сфері гуманітарних наук позначився й на советології. Дослідники Радянського Союзу також звернули увагу на соціально-економічні аспекти. В рамках політичної історії пріоритетним стало вивчення опозиційних рухів у середині компартії, яке здійснювалось кризь призму альтернативної історії¹⁸.

Новим викликом для розвитку советології став розпад Радянського Союзу, в результаті чого советологи втратили предмет дослідження. Оскільки, існування будь-якої наукової дисципліни обумовлюється наявністю двох факторів: предмету дослідження та методології, як результат, постало питання про правомірність існування советології взагалі. На сучасному етапі ми маємо змогу спостерігати появу великої кількості досліджень країн пострадянського простору та Східної Європи, які умовно можна назвати постсоветологічними дослідженнями. Як зазначає американський дослідник М. фон Хаген, зараз в постсоветології панує євразійська антипарадигма. Геополітичний масштаб закладений в концепції євразійства її творцями, виявився затребуваним на сучасному етапі досліджень пострадянського простору. Визначення даної концепції як антипарадигми автор пояснює втратою державою своїх позицій в якості головного об'єкта дослідження. Він констатує: "євразійська антипарадигма кинула виклик державі з її фіксованими кордонами, як головному методу організації історичного дослідження, євразійська антипарадигма віддає перевагу порівняльним та взаємодіючим історіям народів, ідей та індустрії". Саме євразійська антипарадигма в найбільш повній мірі відображає сучасну для історії тенденцію розмиття часових меж¹⁹. В умовах глобалізації історичного процесу та пошуку універсальної періодизації історії, ця концепція забезпечує маневреність історичних досліджень. Отже, можна констатувати, що постсоветологічні дослідження відвоюють своє місце в науковому просторі історичного пізнання.

Зовнішньополітичні дослідження, що були вимогою часу, групувалися навколо принципу месіанства США. Вважаючи, що побудова в загальносвітовому масштабі демократії американського зразка є єдиним можливим шляхом поступу людської цивілізації, американські дослідники виправдовували будь-які методи досягнення цієї мети. Початок "холодної війни" підсилив необхідність відповісти на питання про проведення ефективної зовнішньої політики в умовах демократичної системи управління та обґрунтувати використання військової та економічної сили. У 40-х–50-х рр. в історіографії зовнішньої політики США основні позиції зайняла школа "політичних реалістів". Висунувши тезу про необхідність проведення "політики стримування", реалісти виправдовували розміщення американських військ в різних частинах світу. Реалізації цієї концепції сприяла економічна ситуація 50-х рр., коли на тлі післявоєнної Європи, США перебувало на

вершині своєї економічної могутності. Однак, з погіршенням економічної ситуації починається ревізія концепції стримування²⁰.

Військова присутність американських військ в різних куточках світу стає тягарем для економіки. Починається пошук інших важелів впливу, дослідники звертаються до суміжних дисциплін, розширюючи методологічні межі, зокрема, широко почав застосовуватися, порівняльно-культурологічний аналіз. Нові виклики американській історичній науці кинула глобалізація²¹.

На сьогодні, як вказує дослідник зовнішньополітичної історії США У. Лафібер, новий напрямок досліджень має бути спрямований на відповідь про взаємозв'язок між "свободою в середині країни і використанням сили за її межами", та пояснення, яким чином "громадяни у себе в країні стали все більш залежні від міжнародної системи, на яку вони тепер мають менший (хоча все ж таки суттєвий) вплив"²².

Американоцентризм історичної науки США не є чимось унікальним. Таку саму картину ми спостерігаємо на прикладі Європи, оскільки американська і європейська історичні школи належать до західної парадигми й сягають своїм корінням епохи Просвітництва. Однак, історичні умови розвитку сприяли окремішності американського континенту, а свідома політика заснована на принципі взаємного невтручання у справи американського і європейського континентів (доктрина Монро) досить довгий час залишала США поза орбітою світової політики.

Друга світова війна, з якої США вийшла ядерною державою, та відбудова зруйнованої війною Європи, головним кредитором якої стала Америка, зробили її першою супердержавою світу. Початок "холодної війни" покликав до життя велику кількість історичних розвідок в галузі як всесвітньої історії, так і історій окремих регіонів, що сприяло всебічному розвитку історичної науки в США.

Державна політика розвитку історичної науки була спрямована на створення штату аналітиків, які б забезпечили адекватну відповідь США вимогам часу. Основною рисою американської історичної науки другої половини ХХ ст. став її прикладний характер та широке використання прогностичної функції історії. Саме прикладний характер історичних знань зумовив залучення міждисциплінарних підходів та методів з суміжних галузей науки. Якнайкраще справедливості даних положень ілюструє собою советологія.

Розпад СРСР та прискорення глобалізаційних процесів, ставлять нові завдання для історичного пізнання. США як світова супердержава, зараз перебуває в авангарді цих процесів.

На тлі глобальної переорієнтації американської історичної науки, що відбулася протягом другої половини ХХ ст., виникає питання: яке місце посіли дослідження проблеми ОУН і УПА в північноамериканському історичному наративі і які чинники мали вплив на цей процес?

Відразу відмітимо, що головною особливістю досліджень ОУН і УПА в США та Канаді, є непропорційне представлення емігрантських та діаспорних дослідників в порівнянні з американськими вченими. Така диспропорція справила негативний вплив як на якість праць присвячених проблемі ОУН і УПА, так і на весь розвиток української історичного нарративу на Заході.

Як видно з попереднього огляду північноамериканської історіографії найзручніше питання української історії було ставити в рамках соведологічних досліджень. Однак, цього не сталося. Чому ж українська історія довгий час практично не досліджувалася в американській науці? Напевне найбільш вичерпну відповідь на це питання було дано в статті американського дослідника М. фон Хагена з провокаційною назвою: "Чи має Україна історію?".

Головною причиною, на думку М. фон Хагена, є закріплене в західній інтелектуальній традиції ототожнення "нації" і "держави". М. Рябчук, так розкриває суть цієї тези: "... східноєвропейські нації, які здебільшого були бездержавними і які постали головно завдяки націєтворчим зусиллям місцевої інтелігенції, традиційно сприймаються на Заході як "недонації", як щось не зовсім повноцінне, сумнівне і не варте уваги"²³.

По-друге, відчутний вплив на погляди декількох поколінь американських славістів справила потужна хвиля російської і німецької еміграції 20-х–30-х рр., які традиційно розгляди східноєвропейський регіон, як сферу своїх інтересів. Саме некритичне засвоєння цих концепцій стало причиною того, що українська проблематика перебувала на узбіччі американських історичних досліджень.

По-третє, політична та інтелектуальна атмосфера післявоєнної доби, характеризувалася упередженим ставленням щодо східноєвропейського регіону, в історії якого мали місце репресивні авторитарні режими міжвоєнного періоду та факти колаборації з німцями під час Другої світової війни, не говорячи вже про націоналістичні рухи, практично ототожнювані з нацизмом.

Остання причина полягала в тому, що на думку більшості, створення ООН зняло національне питання з порядку денного²⁴.

Канадський дослідник А. Рудлінг, аналізуючи діаспорну історіографію націоналістичного руху воєнної доби, між іншим вказує й на причини досить довгої відсутності зацікавлення з боку неукраїнських дослідників. Серед яких він відмічає три групи факторів: 1) зарахування України до маргінальних країн; 2) відсутність доступу до джерел; 3) нестача фахівців зі знанням східноєвропейських мов²⁵.

Не зовсім простою була й ситуація в середовищі української діаспори, яка була не однорідною. Так, канадський дослідник Дж.-П. Хімка чітко розмежовує українську поствоєнну еміграцією та діаспору. Якщо до перших він відносить українських емігрантів, що приїхавши в Північну Америку розбудували там значну українську інфраструктуру, то під

другими він розуміє їх дітей та онуків, які народилися в Америці в 70-80-ті рр. Дослідник визначає хронологічні межі діаспорного періоду з 1980-х рр. по сьогоднішній день. Протягом цього періоду він відмічає певний занепад українського культурного життя та діяльності українських товариств, який змінився хвилею піднесення після проголошення незалежності України у 1991 р. Саме протягом діаспорного періоду було здійснено більшість проєктів, що торкалися колективної пам'яті української спільноти, і так чи інакше були пов'язані з періодом Другої світової війни²⁶.

Ключові проблеми, які вплинули на розвиток досліджень історії ОУН і УПА, сформувалися по осі протистояння як в середині самої української спільноти, так і в міжетнічних суперечностях, де головним опонентом українців виступала єврейська діаспора Північної Америки.

Дж.-П. Хімка вказує, на відсутність порозуміння між старими іммігрантами та новоприбулими (не дивлячись на спільність їх галичанського походження), оскільки перші в основі своїй були робітниками, тоді як другі мали більш високий рівень освіти та національної свідомості. Додаткові перепони створювали переважно ліві погляди старої імміграції. Це часто приводило до бійок та взаємних звинувачень у комунізмі та фашизмі. Дж.-П. Хімка відмічає, що нащадки старих емігрантів, як правило асимілювалися в американське суспільство й не брали активної участі в національному житті діаспори. Більшість старої імміграції служило в американській та канадській армії і тому не розуміло невдоволення новоприбулих, які не були в захваті від встановлення в Україні радянської влади. Саме це й спонукало нащадків післявоєнної еміграції створити свій специфічний історичний наратив. Намагаючись донести до старої імміграції та всього західного світу, що відбулося насправді, вони вдалися до створення власного історичного наративу, що закріпившись в українській спільноті на довгий час визначив напрям та характер історичних досліджень²⁷.

Характеризуючи "нову" еміграцію, І. Лисяк-Рудницький стверджував, що представники останньої "не тільки зберегли свої установи та організації..., а й великою мірою перебравли керівництво над давнішими організаціями української спільноти у Сполучних Штатах і Канаді". Канадський дослідник зазначає, що моральний обов'язок перед пригнобленою батьківщиною, та як наслідок, відчуття своєї історичної місії надали українській діаспорі "характеру політичної еміграції, незалежно від часу й обставин, за яких та чи інша особа виїхала з України"²⁸.

Відаючи належне ролі діаспори як духовного містка між Україною і навколишнім світом, що було особливо важливим в умовах, коли світ майже нічого не знав про Україну, І. Лисяк-Рудницький відмічав ряд факторів, як загальних, так і характерних тільки для української діаспори, що негативно позначились на пропаганді української проблематики в західному інформаційному просторі.

По-перше, українська діаспора, як і будь-яка інша спільнота у вигнанні, була схильна до консервування форми і способу мислення, внаслідок чого, не могла належним чином оцінити зміни, що відбувалися в Україні.

По-друге, враховуючи провідну роль осередків ОУН у політичному житті еміграції, значної шкоди політичній ефективності останньої завдала спадщина інтегрального націоналізму. І. Лисяк-Рудницький вважав, що не дивлячись на значну поміркованість, яку з роками набула українська післявоєнна еміграція, "притаманна їм віддавна тоталітарна ментальність відчужує їх від політичного клімату західних демократій..." Серед грубих помилок української еміграції, канадський дослідник називає: 1) нерозуміння американської політики стримування та плекання фальшивих надій у зв'язку з "доктриною визволення" часів Ейзенхауера–Даллеса; 2) ставка на праворадикальні групи у США та Німеччині; 3) неправильне розуміння характеру дисидентського руху в Україні та ін²⁹.

Хронологічно початок діаспорного періоду співпав з кампанією звинувачень українців у військових злочинах й у Голокості³⁰. У своїх відчайдушних спробах відстояти гідність своїх дідів і батьків, діаспорні дослідники вдалися до створення т. зв. "мученицького" наративу (narrative of victimization). В цьому контексті українці поставали як жертви злочинів численних окупантів, головними серед яких виступала більшовицька Росія³¹. На ідеї "юдобільшовизму" в рамках діаспорного історичного наративу був вибудований причинно-наслідковий зв'язок Голодомор — Голокост. Діаспора вимагала рівних оцінок злочинів, скоєних нацистами та радянською владою³². Дж.-П. Хімка відмічає, що "з боку української діаспори не було майже жодної спроби протиставити проблемі військових злочинів менш захисну та більш самокритичну позицію... Замість цього, вперте глухе мовчання та небажання сприймати, навіть детально задокументовані військові злочини, такі як масові вбивства поляків на Волині вояками УПА та участь української допоміжної поліції у вбивстві євреїв"³³. Лише декілька українських діаспорних дослідників випадали з загальноприйнятого наративу, а саме: І. Лисяк-Рудницький, М. Царинник, С. Сенік³⁴. Така позиція на думку Дж.-П. Хімки, дуже зашкодила сприйняттю української проблематики на Заході, фактично призвівши до ситуації "коли існує декілька конкуруючих між собою, ізольованих наративів історії Другої світової війни"³⁵.

Окрім вищезгаданих проблем, дослідження діяльності ОУН і УПА суттєво ускладнювалися міжфракційною ворожнечею, що створювала додаткові непорозуміння для істориків "зі сторони" та негативно відзначалася на якості праць послідовників українського інтегрального націоналізму, фактично зводячись до взаємних обвинувачень.

А. Рудлінг так пише про ситуацію що склалася: "Відстежувати історію ОУН у вигнанні стає складніше, оскільки організація розпалася на частини з подібною та плутаною аббревіатурою. Для того, щоб зрозуміти конфлікт

в діаспорних дослідженнях історії руху, важливо представити позиції всіх фракцій"³⁶. Навіть, А. Рудлінг, який, судячи з детального аналізу діаспорної історіографії ОУН і УПА, добре розбирається в суті проблеми, заплутався й нарахував чотири групи в українському націоналістичному русі³⁷, тоді як їх всього три. Канадський дослідник правильно відмічає, що ОУН(Б) в діаспорі отримала назву Закордонні частини (ЗЧ) ОУН. Цим кроком підкреслювалися представницькі функції ОУН, яка мала репрезентувати на Заході боротьбу українських націоналістів в окупованій "советами" Україні. Взагалі, це був вдалий організаційний хід, якій давав додаткові аргументи у переговорах з представниками країн Заходу та іншими політичними силами, дозволяючи бандерівцям запропонувати практичні послуги в обмін на грошову винагороду. А. Рудлінг, наводить цікаву інформацію з розсекречених архівів ЦРУ, згідно яких охорону С. Бандери в Мюнхені здійснювали колишні есесівці, що входили до складу таємної нацистської організації в Баварії. Ці послуги були платою за інформацію, яку організація отримувала від С. Бандери через розгалужену мережу агентів ОУН, що охоплювала всі зони окупації Німеччини, Австрію, Чехословакію, Росію та Польщу. Зрештою, охорона не допомогла, і С. Бандера був вбитий агентом КДБ в 1959 р. В середині ЗЧ ОУН намітився розкол по лінії неприйняття старим керівництвом організації (С. Бандера, Я. Стецько) постанов ІІ надзвичайного конгресу ОУН 1943 р. про перехід на демократичну платформу. До авангарду опозиції, яка відстоювала нові демократичні принципи ОУН, увійшов ряд провідних діячів руху націоналістичного опору: Л. Ребет, З. Матла, М. Лебідь. Остаточне "розлучення" С. Бандери та опозиції було оформлено в 1954 р., тоді остання взяла собі офіційну назву ОУН(з), тобто "закордонна". В діаспорній історіографії ця група отримала назву "двійкарі". Саме цей факт ввів в оману А. Рудлінга, який двічі порахував "демократичних націоналістів", тоді як дана група досить довго перебувала в складі ЗЧ ОУН в якості опозиції. Фракція ОУН(М) взяла собі назву "солідаристів" з відповідною аббревіатурою ОУН(с).

Отже, можна констатувати, що північноамериканська історіографія української історії взагалі, та проблеми ОУН і УПА зокрема, має не тільки кількісні диспропорції, але й якісні. Останнє знайшло свої відображення у превалюванні апологетичних та компліментарних досліджень історії українського інтегрального націоналізму, коли неприємні історичні факти обминали мовчанкою або ж намагалися виправдовувати. Захисна позиція діаспорного наративу обмежувала можливості застосування нових концептуальних підходів, які у великій кількості пропонував західний інтелектуальний ринок, внаслідок чого, зацікавлення українською проблематикою істориків "зі сторони" (не українців за походженням) було мінімальним. Фракційність, що внаслідок подрібнення організації стала однією з головних рис діаспорної історіографії ОУН і УПА, справила негативний

вплив на дослідження інтегрального націоналізму, суттєво знизивши наукову вартість праць представників української еміграції та діаспори.

З відкриттям радянських архівів діаспорним дослідникам стає дедалі важче залишатися в рамках "мученицького" наративу. Остання декада ознаменувалася появою нового покоління американських і зарубіжних дослідників (Т. Снайдер, Дж. Бурдс, А. Вайнер, К. Берхоф та ін.), що взяли за розробку проблем українського націоналізму, які старанно оминали представники діаспори. Небажання сприймати не завжди приємні для українців історичні факти викликає спротив діаспори, яка все ще намагається зберегти "мученицький" наратив.

Як відмічав А. Рудлінг, "спокуса зосередитися на злочинах, скоєних проти своєї спільноти чи нації, зазвичай сильніша, ніж бажання дослідити аспекти цих комплексних та багатогранних подій, що відображають гірше ніж бажано вищезгадану спільноту. Це ні в якому разі не є унікальним для української діаспори феноменом. Подібну модель поведінки можна спостерігати на прикладі багатьох спільнот. У випадку діяльності ОУН-УПА, з одного боку, ми залишаємося майже з повною відсутністю консенсусу. З іншого, ще багато питань залишаються відкритими, і кілька розділів модерної історії України ще мають бути написані"³⁸.

Цікавою в контексті сучасних північноамериканських досліджень української проблематики є повторна постановка М. фон Хагеном питання "Чи має Україна історію?", зроблена ним навесні 2006 р. в одній з доповідей. Автор розглядає дану проблему крізь призму Помаранчевої революції³⁹. Власне, питання, чи є в Україні історія, вже не стоїть, відповідь однозначна: "Україна має історію, хоч можливо не таку історію, що легко вписується в традиційну парадигму нації-держави". Серед головних проблем, що є нагальними для подальшого розвитку української історії, автор виділяє дві: проблему протистояння інтелектуальної і політичної складової в українській історії та питання, що робить українською історію України⁴⁰.

М. фон Хаген не дає відповідей на ці питання, а скоріше пропонує певні дороговкази новому поколінню дослідників. В рамках першої проблеми, він відмічає, що Україна є гарним об'єктом для дослідження "само географічної та хронологічної детермінант соціальної та політичної історії"⁴¹. Це відповідає концепції автора про місце і час як систему координат історичних досліджень. Щодо другого питання, М. фон Хаген відмічає "прикордонний" характер українського суспільства й історії, говорячи: "в своїй більшості ранньомодерна та модерна історія України локалізувалися на кордонах могутніх Євразійських імперій та держав..."⁴² Постійно перебуваючи об'єктом експансії цих імперій і держав, українська історія не закінчується з окупацією її території, а лише набуває нової оболонки, вливаючись у складну історію іншої країни. Теза про "прикордонний"

характер українського суспільства не є новою. Цю особливість української історії також відмічали Дж Армстронг та І. Лисяк-Рудницький⁴³.

Загалом, М. фон Хаген дає позитивну оцінку питанням розробки української історії представникам діаспори. Завдяки цьому сучасним дослідникам не треба починати з "нуля". Він відмічає великий потенціал, який має історія України для застосування міждисциплінарного та компаративного підходів⁴⁴.

Поява молодих науковців, що почали розробку найбільш болісних для українського інтегрального націоналізму питань, той потенціал для застосування нових методологій, що має українська історія, дають підстави стверджувати про початок нового періоду в північноамериканській історіографії проблеми ОУН і УПА. Він дозволить подолати негативні наслідки діаспорного історичного нарративу й виведе дослідження української національно-визвольного руху з замкненого кола "звинувачення — виправдання".

---

¹ Кухарцева М. А. Современная история философии США // <www.abuss.ru/Biblio/kukartzeva/kukartzeva1_2.htm>. — 2007.

² Селунская Н. Б. Методологическое знание и профессионализм историка // Новая и новейшая история. — 2004. — №4. — С. 34.

³ Там само. — С. 31-33.

⁴ Хвостова К.В. Постмодернизм, сенергетика и современная историческая наука // Новая и новейшая история. — 2006. — №5. — С. 24.

⁵ Кухарцева М. А. Современная история философии США.

⁶ Там само.

⁷ Гломозда К. Сенс і стан історичних досліджень як актуальна проблема наукової та освітньої спільноти США. // Сучасна українська історіографія: проблеми методології та термінології: матеріали Всеукр. наук.-методол. семінару (Київ, 17 черв. 2004 р.). — К.: Інститут історії України НАН України, 2005. — С. 8.

⁸ Дементьев И. П. Основные направления и школы в американской историографии послевоенного времени // Вопросы истории. — 1976. — №11. — С. 72.

⁹ Болхотников Н. Н., Согрин В. В. Об основных тенденциях в развитии историографии США // Современная зарубежная немарксистская историография: критический анализ. — М., 1989 — С. 78-102.

¹⁰ Голомозда К. Сенс і стан історичних досліджень як актуальна проблема наукової та освітньої спільноти США. — С. 10.

¹¹ Некрасов А. А. Становление и этапы развития англо-американской советологии: Автореф. дис. ... канд. ист. наук. — Ярославль, 2001. — С. 20.

¹² Там само. — С. 21.

¹³ Листиков С. В., Станкевич С. Б. Изучение социальной истории в США // Современная зарубежная немарксистская историография: критический анализ. — М., 1989 — С. 435-437.

¹⁴ Тишков В. А. Статус профессии историка в США. // Вопросы истории. — 1983. — №1. — С. 45-47.

¹⁵ Там само — С. 56.

¹⁶ Кухарцева М. А. Современная история философии США.

¹⁷ Селунская Н. Б. Методологическое знание и профессионализм историка. — С. 40.

¹⁸ Некрасов А. А. Становление и этапы развития англо-американской советологии. — С. 22-23.

- ¹⁹ Hagen von M. Empires, Borderlands, and Diasporas: Eurasia as Anti-Paradigm for the Post-Soviet Era // <www.historycooperative.org/journals/ahr/109/2/hagen.html> — 2008.
- ²⁰ Лафйбер У. Американская историография внешней политики США // Новая и новейшая история. — 1993. — №1. — С. 195-196.
- ²¹ Там само. — С. 199-200.
- ²² Там само. — С. 203.
- ²³ Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення // <www.aratta-ukraine.com/prn_book_ua> — 2008
- ²⁴ Там само.
- ²⁵ Rudling A. Theory and Practice: Historical Representation of the War Time Activities of OUN-UPA (the Organization of Ukrainian Nationalists — the Ukrainian Insurgent Army) // East European Jewish Affairs — 2006. Vol. 36, №2 — P. 163.
- ²⁶ Himka J.-P. A Central European Diaspora under the Shadow of WW II: The Galician Ukrainians in North America // Austrian history yearbook. — 2006. — №37. — P.18
- ²⁷ Там само. — p. 21.
- ²⁸ Лисяк-Рудницький І. Напрями української політичної думки // Історичні есе: у 2 т. К., 1994. — Т. 2. — С. 88.
- ²⁹ Там само. — С. 88-89.
- ³⁰ Himka J.-P. A Central European Diaspora under the Shadow of WW II: The Galician Ukrainians in North America. p. 23-24.
- ³¹ Там само. — p. 30.
- ³² Himka J.-P. War Criminality: A Blank Spot in the Collective Memory of the Ukrainian Diaspora // Space of identity. — 2005. Vol.5 №1. — p. 11-13.
- ³³ Там само. — p. 10.
- ³⁴ Там само. — p. 15.
- ³⁵ Там само. — p. 17.
- ³⁶ Rudling A. Theory and Practice: Historical Representation of the War Time Activities of OUN-UPA. — p. 174.
- ³⁷ Там само.
- ³⁸ Там само. — p. 179.
- ³⁹ Hadzewycz R. Von Hagen revisits the question “Does Ukraine Have a History?” // <www.ukrweekly.com> — 2007.
- ⁴⁰ Там само.
- ⁴¹ Там само.
- ⁴² Von Hagen M. Comentary: Does Ukraine have a history? // <www.ukrweekly.com> — 2006.
- ⁴³ Лисяк-Рудницький І. Український визвольний рух під час другої світової війни // Історичні есе: у 2 т. К., 1994. — Т. 2. — С. 269. Armstrong John A. Myth and History in the Evolution of Ukrainian Consciousness //Ukraine and Russia in their Historical Encounter. — Edmonton, 1992. — P. 130-131.
- ⁴⁴ Hadzewycz R. Von Hagen revisits the question “Does Ukraine Have a History ?”